

KEĎ SA SOLIDARITA STRETNE S PRÁVOM ALEBO POHĽAD NA HMOTNÚ NÚDZU AKO EKVIVALENT CHUDOBY

Zlatica POLÁČEK TUREKOVÁ

WHEN SOLIDARITY MEETS LAW OR THE VIEW OF MATERIAL NEED AS THE EQUIVALENT OF POVERTY

ABSTRAKT

Svetový deň sociálnej práce 2026 v Ženeve prináša zásadný posun vďaka téme „Spoločné budovanie nádeje a harmónie“. Tento odborný pohľad prepája africkú filozofiu Harambee s európskym diskurzom o sociálnych právach, pričom kriticky redefinuje hmotnú núdzu nie ako individuálne zlyhanie, ale ako štrukturálnu výzvu pre spoločenskú zmluvu.

Strategický rámec Svetového dňa sociálnej práce 2026 v Ženeve, postavený na princípe Harambee, transformuje vnímanie hmotnej núdze z pasívneho stavu nedostatku na bod prieniku medzi radikálnou solidaritou a legislatívnym nárokom. Hmotná núdza vo všeobecnosti je stav, kedy sa osoba a aj členovia jej domácnosti dostanú do situácie, že ich spoločné príjmy nedosahujú ani sumu životného minima.

V kontexte filozofie Harambee už hmotnú núdzu nechápeme len ako technický ekvivalent chudoby, ale ako stav, ktorý si vyžaduje prechod od vertikálnej charity k horizontálnemu modelu kolektívnej zodpovednosti. Keď sa solidarita stretne s právom, pomoc v hmotnej núdzi prestáva byť prejavom dobrej vôle a stáva sa nástrojom spoločnej harmonizácie. Filozofia Harambee tak legitimizuje nárok jednotlivca na dôstojnosť ako súčasť širšieho záväzku komunity, čím mení sociálnu prácu na proces spoluvytvárania nádeje prostredníctvom inštitucionalizovanej solidarity.

Príspevok akcentuje nevyhnutný prechod od tzv. milosrdenstva, charity po právom vynutiteľný nárok, ktorého právnym základom sa stáva princíp ľudskosti, ktorý v európskom právnom priestore (napr. Charta základných práv EÚ) definuje minimum prostriedkov na prežitie ako neodňateľné právo, nie dar. Sociálna práca sa tak v ére digitalizácie a environmentálnych kríz stáva životodárnym katalyzátorom a garantom globálnej súdržnosti, budujúc svet, kde technológie a trhy slúžia životu a kde pravá prosperita pramení z pevnosti medziľudských priateľstiev a hlbokého rešpektu k dôstojnosti každej živej bytosti.

Kľúčové slová

Sociálna práca, nová ekosociálna zmluva, hmotná núdza, zákon o hmotnej núdzi

ABSTRACT

World Social Work Day 2026 in Geneva marks a major shift with the theme “Building Hope and Harmony Together”. This scholarly perspective connects the African philosophy of Harambee with the European discourse on social rights, critically redefining material deprivation not as an individual failure but as a structural challenge to the social contract: “The strategic framework of World Social Work Day 2026 in Geneva, built on the Harambee principle, transforms the perception of material deprivation from a passive state of deprivation to a point of intersection between radical solidarity and legislative entitlement. Material deprivation in general is a state where a person and their household members find themselves in a situation where their combined incomes fall below the subsistence level.

In the context of the Harambee philosophy, material need is no longer understood as merely the technical equivalent of poverty, but as a condition that requires a shift from vertical charity to a horizontal model of collective responsibility. When solidarity meets law, assistance in material need ceases to be an expression of goodwill and becomes an instrument of collective harmonization. The Harambee philosophy thus legitimizes the individual's claim to dignity as part of a broader community commitment, transforming social work into a process of co-creation of hope through institutionalized solidarity.

The article emphasizes the inevitable transition from so-called mercy, charity to a legally enforceable claim, the legal basis of which is the principle of humanity, which in the European legal space (e.g. the Charter of Fundamental Rights of the EU) defines the minimum means of survival as an inalienable right, not a gift. In this way, social work becomes a life-giving catalyst and guarantor of global cohesion in the era of digitalization and environmental crises, building a world where technologies and markets serve life and where true prosperity stems from the strength of interpersonal friendships and deep respect for the dignity of every living being.

Keywords Social work, new eco-social contract, material need, law on material need

Dňa 18. marca 2026 sa bude konať Svetový deň sociálnej práce v sídle OSN v Ženeve, Tohtoročná téma je „**Spoločné budovanie nádeje a harmónie**“ a je v podstate strategickou výzvou k zjednoteniu rozdelenej spoločnosti.

Ústredným bodom tohtoročných osláv Svetového dňa sociálnej práce je africký koncept Harambee, čo v preklade zo svahilčiny znamená „všetci spolu“ resp. „všetci za jedného“. V kontexte sociálnej práce tento princíp transformuje vnímanie pomoci z vertikálneho modelu na horizontálny model kolektívnej zodpovednosti.

Harambee v sebe nesie posolstvo, že žiadna komunita nedokáže prosperovať v izolácii. A v podstate ani právo konkrétnej krajiny nemôže „prosperovať“ izolovane od právnych poriadkov ostatných štátov. Keď sa solidarita stretne s právom, dochádza k momentu, kedy sa abstraktná morálna hodnota mení na konkrétny, vynútiteľný nárok. Africký koncept Harambee („všetci spolu“) vnáša do tohto právneho vzťahu dynamiku kolektívnej zodpovednosti, ktorá zásadne mení pohľad na slovenskú legislatívu o hmotnej núdzi.

V každej krajine sa vlády snažia zabezpečiť pre občanov dostatočný sociálny systém a to aj prostredníctvom sociálneho poistenia resp. sociálneho zabezpečenia ako takého. V podstate sociálne zabezpečenie je širší pojem ako sociálne poistenie, lebo v sebe zahŕňa sociálne poistenie, štátne sociálne dávky a sociálnu pomoc. Už samotný Weber v roku 1931 uviedol vo svojej knihe definíciu sociálnej politiky a to, že *„sociálna politika je súhrn nariadení a opatrení, ktoré v záujme spoločnosti majú podporovať dôstojnosť a slobodu pracujúcich ľudí v spojení s trvalým zlepšením vzťahov k okolitému svetu.“* (Weber, 1931)

Filozofia Harambee vníma chudobu nie ako individuálne zlyhanie, ale ako trhlinu v sociálnej štruktúre. Absolútna alebo extrémna chudoba je stav, keď ľuďom chýbajú základné potreby na prežitie. Napríklad môžu hladovať, mať nedostatok čistej vody, nemajú riadne bývanie, postačujúce oblečenie alebo lieky a zápasia o prežitie. Tento stav je najbežnejší v tzv. rozvojových krajinách, ale aj niektorí ľudia v EÚ, napríklad bezdomovci alebo Rómovia v niektorých osadách, ešte stále zažívajú tento druh extrémnej chudoby.

Z medzinárodnej perspektívy je kľúčovým aktérom v boji proti absolútnej (extrémnej) chudobe Organizácia spojených národov (OSN). Tá tento stav nielen globálne monitoruje, ale prostredníctvom Agendy 2030 a jej cieľov udržateľného rozvoja (SDGs) stanovuje konkrétne právne a politické rámce na jeho odstránenie. OSN pritom využíva kombináciu normatívnych opatrení, rozvojových programov a medzinárodných dohovorov, ktoré zaväzujú členské štáty prijímať systémové kroky na zabezpečenie základných ľudských potrieb a dôstojného života pre každého. Ciele udržateľného rozvoja sú v rámci tejto Agendy 2030 rozdelené na 5 základných oblastí, ktoré sú zameraná na ľudí (people), ďalej na planétu ako takú, na prosperitu, mier a partnerstvo. A aj ciele Agendy 2030 v sebe majú prepojenie s kenskou filozofiou Harambee. Aj tieto ciele, ktoré si OSN vo svojej Agende 2030 stanovila sú zamerané na

ukončenie chudoby a hladu vo všetkých formách a s tým potreba zabezpečenie, takých prostriedkov, nástrojov, aby ľudia naplnili svoj potenciál v dôstojnosti a rovnosti.

Stav chudoby vo väčšine krajín EÚ je spravidla vnímaný ako relatívna chudoba. Relatívna chudoba je stav, keď príjem a spôsob života niektorých ľudí je oveľa horší, než priemerná životná úroveň v krajine alebo regióne, v ktorom žijú, takže musia zápasiť, aby viedli normálny život a mohli sa zúčastňovať na bežných ekonomických, sociálnych a kultúrnych aktivitách. Hoci relatívna chudoba nie je taká extrémna ako absolútna chudoba, ešte stále je veľmi závažná a škodlivá.

Právny systém SR v článku 39 Ústavy – jedná sa o ústavný zákon č. 460/1992 Zb. upravuje samotnú hmotnú núdzu.- „*každý, kto je v hmotnej núdzi, má právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.*“

Slovenský sociálny systém prostredníctvom osobitných právnych predpisov, ktorým je okrem iného aj zákon č. 417/2013 Z.z. o hmotnej núdzi upravuje prostriedky na realizáciu pomoci v hmotnej núdzi. Táto pomoc sa realizuje najmä prostredníctvom, dávky v hmotnej núdzi, príspevkov k dávke hmotnej núdzi, ktorými sú napríklad príspevok na bývanie alebo aktivačný príspevok a podobne a v neposlednom rade sú to tzv. jednorázové dávky, ktoré poskytujú na regionálnej úrovni aj obce ako napr. školské potreby a podobne. Súčasný zákon definuje existenčné minimum a podmienky aktivácie. Aby však korešpondoval s modernými trendmi, musí prestať byť len represívnym nástrojom („pracuj, aby si dostal“) a stať sa inkluzívnym mechanizmom. Prepojenie s Harambee by do zákona vnieslo silnejší prvok solidarity a odbúravanie stigmy – poberateľ pomoci nie je záťažou, ale súčasťou riešenia.

Tento systém pomoci je priamym zosobnením spoločenskej solidarity, pretože vychádza z princípu, že silnejší pomáhajú slabším.

Solidarita sa tu stretáva s právom v bode, kde zákon nechráni len jednotlivca, ale cez jeho podporu chráni stabilitu a harmóniu celej spoločnosti. Samotný princíp sociálnej solidarity môžeme nazvať aj princípom vzájomnej podpory. Ľudia sú sociálne bytosti, ktoré sú odkázané na spoločnosť a do určitej miery aj na druhých ľudí. Pri solidarite je dôležité poznať usporiadanú spoluprácu medzi ľuďmi. Tento princíp sa spája s rozdeľovaním a utváraním podmienok života a prostriedkov skupiny a jedinca so záujmom naplniť myšlienky sociálnej spravodlivosti. Princíp sociálnej subsidiarity znamená, že každý jednotlivec nesie do určitej miery zodpovednosť sám za seba.(Matlák, 2012)

V momente, keď sa solidarita stretne s právom, vzniká subjektívne právo na dôstojnosť. To znamená, že ak je občan v hmotnej núdzi, má právny nástroj (žalobu, odvolanie), ktorým sa

môže domáhať solidarity celku. Harambee tomuto právnemu procesu dodáva ľudský rozmer – pomoc v núdzi nie je len položka v rozpočte, ale akt budovania spoločnej nádeje.

Harambee zdôrazňuje, že komunita prosperuje vtedy, keď sa každý zapojí. Komplexnosť sociálnej pomoci v podstate presahuje rámec priamej finančnej podpory a integruje do seba širšie spektrum nástrojov kolektívnej zodpovednosti a to jednak od poskytovania sociálnych služieb a kompenzácií pre osoby s ťažkým zdravotným postihnutím (ŤZP), až po kľúčové piliere sociálneho poradenstva a prevencie. Cez sociálne poradenstvo a prevenciu sa posilňujú vnútorné zdroje človeka, čím sa skraca trvanie stavu hmotnej núdze a predchádza sa jej opakovaniu. Tento horizontálny model radikálnej solidarity tak transformuje sociálnu prácu na proces spoločného budovania nádeje a systémovej odolnosti voči chudobe.

Horizontálny model radikálnej solidarity v rámci filozofie Harambee transformuje sociálnu prácu tým, že opúšťa hierarchický vzťah „pomáhajúci vs. klient“ a nahrádza ho vzťahom partnerstva. Riešenie hmotnej núdze sa stáva spoločným projektom komunity. Jednotlivec už nie je pasívnym poberateľom dávky, ale aktívnym účastníkom, ktorý sa spolupodieľa na obnove svojej dôstojnosti (napr. cez komunitné projekty či sociálne podniky). Keď systém garantuje pomoc v núdzi ako nárok (nie milodar), vytvára to bezpečie a systémovú odolnosť (resilience) – človek vie, že v prípade krízy ho komunita a štát podržia na základe vopred dohodnutých pravidiel.

V podstate ako bolo vyššie uvedené prioritným právnym predpisom v tejto oblasti okrem Ústavy SR je osobitný zákon a tým je zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov na ktorý nadväzuje zákon č. 605/2003 Z.z. o životnom minime. Zároveň je potrebné zobrať do úvahy aj zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti, ktorý obsahuje odkaz na zákon o pomoci v hmotnej núdzi a to konkrétne pri aktívnych opatreniach na trhu práce a to v súvislosti s podporou rôznych projektov a programov na podporu opätovného začlenenia a udržania znevýhodneného uchádzača o zamestnanie, ktorý bol členom domácnosti, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi.

Významná novela k zákonu č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi bol zákon č. 65/2023 Z.z., ktorý zaviedol valorizačný mechanizmus, zmenil príspevok na bývanie, rozšíril okruh osôb u ktorých sa neskúma možnosť zabezpečiť si príjem vlastnou prácou ako napr. ŤZP a podobne. Zmeny, ktoré priniesla táto novela do praxe znamenajú, že slovenská legislatíva sa posúva od plošných riešení k individuálnejšiemu a spravodlivejšiemu prístupu, čo je v priamom súlade s horizontálnym modelom radikálnej solidarity a filozofiou Harambee.

Hmotná núdza sa tak nerieši len pasívnym transferom peňazí, ale podporou začlenenia jednotlivca do života komunity. Téma Svetového dňa sociálnej práce nadväzuje na potrebu vytvorenia novej ekosociálnej zmluvy.

Táto zmluva nie je len právnym dokumentom, ale morálnym záväzkom prebudovať vzťahy, ktoré sa počas uplynulých dekád globálnych kríz narušili.

Keďže nová zmluva uznáva vzťah medzi človekom a prírodou, sociálna práca začína riešiť aj environmentálne riziká, ktoré disproportčne zasahujú zraniteľné skupiny.

Nová ekosociálna zmluva má priamy a zásadný dopad na koncept hmotnej núdze. Kým tradičné modely vnímali chudobu primárne ako ekonomický nedostatok, ekosociálna zmluva ju redefinuje v širšom ekosystémovom a právnom kontexte:

Hmotná núdza ako dôsledok environmentálnej nespravodlivosti: Zmluva uznáva, že zraniteľné skupiny v hmotnej núdzi sú najviac zasiahnuté ekologickými krízami (napr. energetická chudoba, nedostupnosť zdravých potravín či čistého prostredia). Riešenie hmotnej núdze sa tak už neobmedzuje len na finančné dávky, ale zahŕňa aj právo na prístup k zdravým spoločným statkom. Takže v podstate platí, že v sociálnej práci to znamená presadzovať politiky, ktoré znižujú chudobu a zároveň chránia životné prostredie.

Nová ekosociálna zmluva definuje prechod od pasívneho prijímania pomoci k aktívnej participácii. Podpora jednotlivca sa tu chápe ako strategická investícia do sociálneho zmieru. Uznávaním ľudskej dôstojnosti ako základu harmónie posilňujeme celospoločenskú odolnosť voči globálnym výzvam, pričom sociálnu stabilitu vnímame ako spoločný a nedeliteľný cieľ.

Teda inkluzívne plánovanie je v kontexte novej ekosociálnej zmluvy praktickým nástrojom na realizáciu filozofie Harambee. Ide o proces, v ktorom sú rozhodovacie právomoci zdieľané medzi inštitúciami a občanmi. Plánovanie zahŕňa mapovanie potrieb zdola s využívaním metód, ako sú komunitné audity a ohniskové skupiny, kde marginalizované skupiny priamo definujú priority rozvoja. Fyzický aj digitálny priestor sa plánuje tak, aby bol prístupný pre všetkých bez ohľadu na vek, schopnosti či ekonomický status. Je potrebné zabezpečiť, aby komunity mali prístup k informáciám a mohli na ich základe robiť informované rozhodnutia o svojom rozvoji.

Zmluva predpokladá, že štát prestáva byť len „poskytovateľom“ a stáva sa „partnerom“. Znižuje byrokráciu a zvyšuje transparentnosť pri pridelení zdrojov. Vytvára platformy pre trvalý dialóg, čím predchádza polarizácii a sociálnemu vylúčeniu. Posilňuje legitimitu verejných politík tým, že odráža skutočnú diverzitu spoločnosti. Zmluva mení sociálnu prácu na nástroj budovania odolných komunit. Hmotná núdza sa nerieši len dávkami, ale investíciami

do lokálnej infraštruktúry a ekosystémov, ktoré znižujú závislosť jednotlivca od nestabilného globálneho trhu.

Cieľom aplikácie novej ekosociálnej zmluvy je efektívnejšie spravovanie služieb, ale aj dosiahnutie celospoločenskej harmónie. Sociálna práca a inkluzívne plánovanie sú v tomto procese neoddeliteľnými partnermi. Kým plánovanie poskytuje štruktúru a nástroje, sociálna práca do týchto procesov vnáša ľudský rozmer, etiku a dôraz na dôstojnosť každého z nás.

Stále ale platí, že v centre tohto úsilia stojí ochrana a podpora zraniteľných skupín, ktoré nemôžu byť vnímané ako pasívni prijímatelia pomoci, ale ako integrálna súčasť nášho spoločného osudu, ktorej dôstojnosť a integrácia sú priamym odrazom morálneho zdravia celej civilizácie. Budovanie globálnej solidarity si vyžaduje etický prístup, v ktorom sa profesionálne intervencie dopĺňajú s neformálnou susedskou pomocou. Cieľom sú odolné komunity, ktoré eliminujú sociálnu izoláciu a úzkosť jednotlivcov.

Skutočná dobromyseľnosť človeka sa v tomto novom usporiadaní prejavuje v jeho schopnosti obetovať kúsok svojho komfortu pre blaho celku a v odvahe postaviť sa za tých, ktorých hlas je v hluku globálnej súťaže prehliadaný, čím sa sociálna práca mení na poslanie strážiť plameň ľudskej vzájomnosti.

Globálna súdržnosť tak prestáva byť abstraktným pojmom z konferencií a stáva sa živou realitou v každom rozhovore, v každej podporenej komunite a v každom čine, ktorý potvrdzuje, že sme schopní uprednostniť „my“ pred „ja“. (Martínez, S. 2022).

Sociálna práca definuje rámec našej spoločnej budúcnosti ako priestor vzájomnej kooperácie a etiky starostlivosti. Považuje inklúziu najslabších za meradlo civilizačného pokroku a stavia na hodnotách úcty a bezpečia. Jej kľúčovou úlohou je eliminovať sociálnu izoláciu jednotlivcov, ktorú môžu prehľbiť dynamické procesy ako digitalizácia či klimatická kríza. Právny štát by mal na túto filozofiu pamätať a samotná legislatíva by mala garantovať, že nikto nezostane izolovaný v dôsledku technologických či klimatických zmien, čím potvrdí silu našej spoločenskej zmluvy a etiky starostlivosti.

ZÁVER

Nová ekosociálna zmluva nám pripomína, že sociálna spravodlivosť a ochrana prírody sú dve spojené nádoby. Nemôžeme chrániť planétu bez toho, aby sme riešili hmotnú núdzu, pretože práve chudoba je často priamym dôsledkom drancovania zdrojov a klimatickej nespravodlivosti. Skutočná udržateľnosť preto začína tam, kde technológie a systémové zmeny namiesto prehlbovania rozdielov aktívne vyťahujú ľudí z pasce nedostatku a vracajú im ľudskú dôstojnosť. V kontexte ženevskej témy Harambee a budovania spoločnej harmónie nadobúda

tento prechod hlboký eticko-právny rozmer. Prienik solidarity a práva v systéme pomoci v hmotnej núdzi predstavuje stret medzi formálnou spravodlivosťou a organickou komunitnou zodpovednosťou. Ak chápeme hmotnú núdzu ako normatívny ekvivalent chudoby, filozofia Harambee do tohto vzťahu vnáša kľúčový rozmer: chudoba jednotlivca nie je len jeho súkromným zlyhaním, ale kolektívnou výzvou.

Zatiaľ čo európsky právny rámec často vníma solidaritu ako vertikálny vzťah (štát poskytuje pomoc občanovi), Harambee akcentuje horizontálnu líniu – sebaobranu komunity prostredníctvom vzájomnosti. V tomto kontexte nie je pomoc v hmotnej núdzi len administratívnym úkonom, ale vyjadrením existenciálnej prepojenosti, kde „ja som, pretože my sme“. Systém pomoci v hmotnej núdzi tak predstavuje prienik medzi formálnym právom a morálnou zodpovednosťou spoločnosti. Právny rámec síce garantuje stabilitu podpory, no je to práve etický rozmer a snaha o reintegráciu jednotlivca, čo dodáva sociálnemu systému integritu a potrebnú udržateľnosť.

Záverom možno konštatovať, že vďaka princípom Harambee prestáva byť právo len o pasívnom poberaní dávok. Transformuje chudobu na priestor, kde sa strohé paragrafy spájajú so spoločenskou etikou, ktorej cieľom je vrátiť marginalizovaných ľudí späť do centra diania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

MACKOVÁ Z. *Právo sociálneho zabezpečenia*, Heuréka, prvé vydanie 2009 ISBN 978-80-89122-53-0

MATLÁK J. a kol. 2012, *Právo sociálneho zabezpečenia*, Aleš Čenek, druhé vydanie 2012, ISBN 9788073802127, s.358

MARTÍNEZ, Silvana.2022. *Social Work of the Heart and the New Eco-Social Contract*. In: International Federation of Social Workers (IFSW). *Global Social Work Strategy 2022-2025*. Rheinfelden: IFSW, 2022.

PÁLENÍK a kol. 2014, *Sociálny systém skutočnosť a vízia 2014* Michal Páleník a kol. ISBN: 978-80-970204-5-3, s.109

WEBER, A. 1931. *Sozialpolitik*. Verlag von Dunckner a Humbol, München und Leipzig

TRUELL, Rory.2022. *Social Work: A Catalyst for Social Design and Global Sustainability*. In: International Federation of Social Workers (IFSW). *Global Social Work Strategy 2020-2030*. Rheinfelden: IFSW, 2022.

DREZE, Jean a Amartya SEN, 2013. *An Uncertain Glory: India and its Contradictions*. Princeton University Press. ISBN 978-0691161242.

https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/povertyexplainer_sk.pdf - Chudoba a nerovnosť v EÚ
„V súlade s aktuálnymi etickými štandardmi vedeckého príspevku uvádzame, že pri príprave rukopisu bol využitý model generatívnej umelej inteligencie (Gemini 3 Flash, Google). AI asistovala najmä v rešeršnej fáze, pri syntéze bibliografických údajov a pri stylistickej úprave textu. Všetky odborné argumenty, interpretácie a finálna verifikácia faktov boli vykonané autormi, ktoré nesú plnú zodpovednosť za vedeckú integritu a obsah príspevku.“

Kontakt na autora:

JUDr. Zlatica Poláček Tureková, PhD.

Fakulta práva J. Jesenského

Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo